

EXPOSAR · NO

Marta Gracia
Ferran Utzet
Paula Sibilia
Aida Sánchez de Serdio Martín
Joana Moll
Gremis de participació i educació
del Santa Mònica 2021-2022
Antoni Mercader
Enric Franch
Martin Grossmann

El primer cicle de programació del nou Santa Mònica va orbitar al voltant d'un conjunt de preguntes derivades dels processos de deconstrucció i reconstrucció d'un centre d'arts, en els àmbits institucional, arquitectònic i simbòlic.

XPOSAR

AR-SE · NO E

EXPOSAR-SE · EXPOS

EXPOSAR · NO

Marta Gracia
Ferran Utzet
Paula Sibilia
Aida Sánchez de Serdio Martín
Joana Moll
Gremis de participació i educació
del Santa Mònica 2021-2022
Antoni Mercader
Enric Franch
Martin Grossmann

XPOSAR

AR-SE · NO E

EXPOSAR-SE · EXPOS

Producció

Centre d'arts Santa Mònica
Galàxia Gutenberg

Coordinació editorial

Cinta Massip
Lilianna Marín de Mas

Disseny i maquetació

Laia Guarro

Traducció i correcció

Tys

Fotografia

Paula Artés

Impressió i distribució

Galàxia Gutenberg

© dels textos els autors

© de les fotografies Paula Artés

ISBN: 978-84-19392-53-4

Dipòsit: B 19611-2022

Està rigorosament prohibit, sota sancions establertes per la llei, reproduir, enregistrar o transmetre aquesta publicació, íntegra o parcialment, per qualsevol sistema de recuperació i mitjà, sigui aquest mecànic, electrònic, magnètic electroòptic, per fotocòpia o qualsevol altre tipus de suport, sense l'autorització expressa de l'organisme editor i els titulars del copyright.

El primer cicle de programació del nou Santa Mònica va orbitar al voltant d'un conjunt de preguntes derivades dels processos de deconstrucció i reconstrucció d'un centre d'arts, en els àmbits institucional, arquitectònic i simbòlic.

ÍNDIX

9

Enric Puig Punyet
De nou, una introducció

19

Marta Gracia
Configurant un nou centre d'arts

21

Ferran Utzet
Obrir les portes, construir
les comunitats, repensar el col·lectiu

27

Paula Sibilia
Jo a la vitrina.
Entre l'autoficcció i el miratge del que és real

37

Aida Sánchez de Serdio Martín
Un centre d'art en *reset* permanent

49

Joana Moll
16/2017. Energia, cultura i canvi climàtic.
Memòria d'una instal·lació

71

**Gremis de participació
i educació del Santa Mònica 2021-2022**

Un espai per a la imaginació institucional

Cicle de conferències *Tres interpretacions sobre les maneres de presentació*.

Una proposta d'Antoni Muntades en col·laboració amb Victoria Sacco.

95

Antoni Mercader

Muntadas Des/Aparicions 1996:

què va ser, què ens en queda?

107

Enric Franch

Reflexions per a una crítica del procés expositiu, dels seus contextos i de les seves situacions

129

Martin Grossmann

L'expositiu en la virtualitat: algunes consideracions per a *About Academia* de Muntadas com a interpretació en línia

DE NOU, UN

Enric Puig Punyet,
director

A INTRODUCCIÓ

Exposar-nos, aquest és el desig deliberat amagat en les diferents accions que trobaràs entre aquestes parets. Exposar-nos a tu, al món, com potser tu vas fer també ahir, o just abans d'entrar aquí. I potser aleshores et vas preguntar, com tantes altres vegades, què exposes i què ocultes de tu, com també dels cossos la imatge dels quals custodies. Potser et vas preguntar per què i per a qui exposes el que exposes, a què t'exposes quan ho fas i també quan decideixes deixar de fer-ho.

Fins fa ben poc, aquestes eren qüestions només relatives a institucions, centres d'art i canals de comunicació. Avui són interrogants oberts que ens afecten conjuntament cada dia, dels quals ningú no aconsegueix escapar. O no has sentit últimament la responsabilitat de les decisions adoptades sobre cada petita exposició, de les teves imatges

i les altres, en intuir que cadascuna d'elles pot arribar a trencar en major o menor mesura el món que t'envolta? Ens reconeixem mútuament com a éssers exposats i, en fer-ho, convivim avui amb preguntes que mai abans no havíem compartit. Ens preocupa com ens exposem i sobretot per què ho fem. I ens preocupa precisament perquè l'exposició ha deixat de ser un canal exclusiu dels centres d'art per esdevenir una pràctica corrent i estesa.

El centre d'arts Santa Mònica exposa i s'exposa avui, de nou, per primera vegada. Així ho sent perquè, tot i mantenir un mateix nom que l'ancora a les seves mostres anteriors, han muntat els seus òrgans. Ha canviat la cara, el cos i la veu, i ara vol presentar-se de nou en societat, exposar-se com si mai no ho hagués fet. Per sobre de tot, necessita preguntar-se per què i de quina manera ho farà, ara que l'exposició ja no li és exclusiva, que ha deixat de ser una competència només seva.

Aquesta exposició parteix d'algunes d'aquestes preguntes obertes que són avui darrere de qualsevol acció de mostrar, formulades a artistes que han construït corralment elaboracions entreteixides. A què ens exposem quan exposem? I quan no ho fem? Què deixem al marge en cada acció d'exposar o exposar-nos? Entorn d'aquestes qüestions, diverses materialitzacions inunden els espais i creen una experiència pensada per submergir-s'hi. Dibuixen diferents maneres i límits del que és presentat i el que és representat, sempre en relació amb un centre d'arts que s'exposa, de nou, per primera vegada, i que, mentre ho fa, sent la responsabilitat de preguntar-se per què i com ho ha de seguir fent.

Aquest és, reproduït sense correccions, el text que el públic es va trobar quan va travessar la porta principal d'un centre que, després d'haver tancat durant dos mesos per reformes internes, s'esforçava per mostrar al context més immediat que a l'interior s'hi estava produint, novament, un reinici. El motiu subjacent en aquest esforç cal llegir-lo des del passat més recent del centre d'arts Santa Mònica. Cal trobar-lo en els anys de canvis constants de rumb i d'indefinicions en un centre d'art que van acabar per produir la pèrdua del seu paper en l'ecosistema artístic de la ciutat de Barcelona, en anys d'acolliment de propostes externes de procedències i naturaleses molt diferents que, sumades, van acabar desdibuixant el sentit del centre per al sector cultural i

el públic general. Després d'anys sense direcció ni rumb, un jurat extern va triar al començament del 2021 un projecte de direcció que no proposava una programació artística que perpetuava estructures institucionals ja existents, sinó que apostava per un canvi de model amb l'objectiu principal de proporcionar al centre un nou significat institucional.

Aquest nou model es va difondre amb un eslògan que buscava sintetitzar les propostes principals sobre les quals es construiria: "I ara que tothom és artista, què?". La frase, formulada com una provocació, conté el desafiament de construir una institució artística pública en un moment en què els actes de creació, tant en l'accepció popular com professional, s'han escampat i, com a conseqüència, han esquitxat tot el conjunt de la societat. La nova institució s'ha de construir, per tant, sobre un context que ha perdut alguns punts d'ancoratge als quals s'havia habituat, un context atordit i a la recerca dels sentits i els usos de l'art — i també de la cultura entesa, en sentit foucaultí, com a procés de solidificació esterilitzant de la funció artística —, i que també busca nous significats envers la professionalització de l'acció artística.

En aquest context, impregnat coherentment per una profunda crítica institucional, si alguna institució pot tornar a ser útil serà únicament la que persegueixi altres maneres d'agrupar, ordenar, narrar i exercir de pol del conjunt d'indefinicions i desorientacions en les quals també s'ha de reconèixer. La nova institució, en lloc d'erigir-se com a portadora d'un sentit inequívoc de l'art i la seva fossilització cultural — que, fos quina fos, per tot el que hem dit, no podria fer altra cosa que trontollar —, ha de reaccionar necessàriament com un centre porós i a l'escolta, capaç d'integrar les contradiccions i de deixar-s'hi encreuar estructuralment. Ha de dansar com un centre medul·larment experimental que no construeixi un envà entre la recerca artística, entesa com un element extern de programació, i la custòdia de la seva arquitectura inamovible, sinó que sigui sempre capaç d'alterar els seus propis fonaments per la mateixa naturalesa artística del que aconsegueix fer orbitar al seu voltant.

En aquest context determinat, era desitjable recomençar l'acció visible del centre — és a dir, la seva exposició pública — mitjançant un mecanisme que servís en si mateix de banc de proves de la nova estructura

que es començaria a remoure. L'exposició "Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar", en aquest sentit, actuarà com un dispositiu expositiu i exposat, a la llum, amb el qual es podrien provar i posar a prova públicament alguns dels reajustaments experimentals que, traduïts progressivament a nous protocols d'actuació per una voluntat de sostenibilitat futura, permetrien que l'estructura institucional del nou centre d'arts Santa Mònica fos prou porosa per deixar travessar les seves entranyes per les accions artístiques que conté.

"Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar", el primer cicle de programació del nou centre d'arts Santa Mònica, va orbitar així al voltant d'un conjunt de preguntes derivades dels processos de desconstrucció i reconstrucció d'un centre d'arts, en els àmbits institucional, arquitectònic i simbòlic. En un exercici de retrocontaminació entre l'estructura i els continguts que hi ha, la temàtica que es va abordar i mostrar va ser precisament revelar i qüestionar els mecanismes expositius que avui es donen per fets: els mecanismes físics, però sovint invisibilitzats, i també els mecanismes immaterials que romanen sempre enfosquits per la seva pròpia naturalesa.

El resultat va ser una exposició que va revelar la tecnologia —l'alta però també la baixa— que s'amagava darrere de cada obra d'art, que va destapar les construccions arquitectòniques que s'amaguen darrere dels atrezzo expositius, que va posar en el centre els focus i els projectors que sostenen els significants habituals. Però també, i sobretot, va ser una mostra dels gestos i els mecanismes institucionals, així com dels (des)afectes que hi ha darrere de qualsevol exposició. I de les persones, les que són artistes i les que no ho són —si és que algú avui no ho és—, els diferents cossos, amb funcions segmentades, que sostenen des de la base tota la feina creativa que finalment es presenta empaquetada en un centre d'arts.

Per a l'exposició, el centre d'arts Santa Mònica va assajar per primer cop una metodologia que, després d'aquesta primera prova, ha passat a estabilitzar-se com una manera pròpia de treballar els marcs expositius com una situació momentània dels processos que travessen el centre. L'àmbit de problemàtiques que s'ha descrit en aquest text va ser llençat a un conjunt d'artistes evitant qualsevol exercici previ de tractar de definir-lo com una

tesi. El conjunt d'artistes als quals es va decidir contaminar amb totes aquestes preguntes obertes va ser escollit per la pertinència de les línies de recerca amb les temàtiques que calia abordar expositivament, i matisat per la voluntat d'involucrar persones amb trajectòries diferents, de diferents generacions i diferents disciplines.

Roger Bernat, Jordi Guillumet i Mònica Roselló, Joana Moll, Mariona Moncunill, Antoni Muntadas, Roc Parés i Mario Santamaría van ser els artistes cridats a materialitzar i que van acabar ocupant les sales del centre amb el que es va presentar amb el títol de “Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar”. Al seu voltant, també van ser convidats Valentina Alvarado, Carlos Vásquez i els festivals Mixtur, Out-side i Panoràmic a introduir continguts en diàleg amb el nucli expositiu. El conjunt de tots havia d'actuar dins del centre en un exercici coral de conceptualització entorn de la problemàtica compartida, amb la finalitat de produir noves materialitzacions més o menys objectuals que exporessin les seves cruïlles conceptuals sense la necessitat de fer-les passar prèviament per un discurs comissarial unívoc. En lloc d'això, una taula situacional — formada per la investigadora Marta Gracia i el director d'escena Ferran Utzet, juntament amb mi actuant com a director del centre i responsable d'aquest mecanisme en fase de proves— es va encarregar d'acompanyar i matisar les cruïlles que anessin apareixent en aquest exercici de comissariat col·lectiu, i de tenir-ne cura.

El resultat d'aquest exercici va cristal·litzar en una sèrie de propostes que, diluint l'escissió entre exposició i activitat, entre el que és estàtic i el que és performàtic, es van fusionar amb un centre arquitectònicament reobert després dels dos mesos de tancament, netejat de les capes històriques que, amb la intenció de convertir el centre d'arts en un cub blanc, l'havien allunyat de la seva singularitat arquitectònica primigènia. El claustre original del centre es va recuperar com a espai central expositiu, reclamat aleshores com una categoria arquitectònica que enllaça la creació premoderna amb la postdigital. Aquest espai s'havia d'activar, doncs, com a recurs comunitari, en què les diferents persones que el nodrissin treballessin col·lectivament en exercicis d'autoria líquida que es resolguessin en exposicions i accions experiencials i participatives, obertes a la creativitat ciutadana per mitjà

de nombroses mediacions al centre, al carrer i a la xarxa. Amb aquest claustre entès així com a eix del centre, les exposicions i les accions derivades no s'anticiparien com una programació preconcebuda i planificada, sinó que s'entendrien com els resultats d'un gran nombre de processos de recerca genuïna, en els quals l'error i la indeterminació estarien sempre integrats.

Al centre d'aquest claustre actualitzat, la *Desnonissea* de Roger Bernat es va erigir com un dispositiu participatiu en el qual l'audiència era interpellada a col·lectivitzar-se en la representació d'una escena de desnonament, exposant-se públicament i actuant, en aquest sentit, com a objectes artístics carregats d'un fort missatge reivindicatiu. Els balcons reoberts, que després de la reforma van passar a connectar la primera planta del centre amb el claustre medullar, van servir aquí d'escenografia amb la qual es traslladava la relació entre un pis desnonat i el carrer a l'espai representacional.

El claustre també va passar a obrir-se cap al carrer, recuperant dues obertures originals que havien estat tancades els darrers vint anys. Al vestíbul recuperat, la peça *16/2017* de Joana Moll va exposar el que mai no se sol representar en una exposició, l'evolució dels pressupostos energètics del centre al llarg del període d'exposició, amb l'objectiu marcat de reduir la despesa energètica a la meitat de la que era habitual. Davant d'una gran gràfica que va representar tots els moviments energètics del centre d'arts Santa Mònica, una taula de negociació va disposar quinzenalment al seu voltant els diferents agents involucrats en la presa de decisions sobre la despesa energètica del centre, des de la direcció fins al personal de sala, per tal d'idear accions per a l'eventalvi proposat per l'artista, fins a la decisió institucional de tancar les sales durant una setmana com a actuació simbòlica en benefici del propòsit de la peça.

Una altra manera d'exposar el que habitualment resta invisible en un centre d'art va ser la proposada per Mario Santamaría a la peça *Santa Mònica Virtual Tour*, una visita virtual que subverteix irònicament les lògiques antropocèntriques que situen l'angle de visió de la digitalització de la visita museística a l'alçada de la mirada humana, i amb les mateixes limitacions que un cos tindria en l'acció de recórrer una exposició. En lloc d'això, la visita virtual proposada per l'artista al centre d'arts Santa

Mònica recorre les parets falses, els conductes de ventilació, les oficines i les teulades en un acte d'exposar els espais que queden fora del que és visible.

A la primera planta, ja reconnectada amb l'espai central del claustre mitjançant set balcons que s'havien anat tancant progressivament al llarg dels darrers anys, Mariona Moncunill va exposar a *Obrir una porta pel costat de la Rambla en què pengi una soga amb campana* el conjunt integral de documentació que, recopilada de diferents arxius municipals, recollia totes les intervencions arquitectòniques de què ha estat víctima l'antic convent de centre d'arts Santa Mònica des de la seva construcció el 1636, dedicant una atenció especial al període de trenta-tres anys durant el qual ha exercit la funció de centre d'art. Els informes, els plànols i els pressupostos van servir a l'artista per construir col·laborativament narratives al llarg dels mesos que l'exposició va estar oberta, posant el seu cos a treballar a l'espai i agrupant la documentació amb títols tan diferents com "obertures" o "nova direcció".

Jordi Guillemet i Mònica Roselló van aprofitar la invitació a materialitzar entorn del concepte "exposició" per repensar i actualitzar l'obra *Taula rasa*, presentada per primera vegada a la sala Metrònom l'any 2000. La peça, la instal·lació circular d'una tela fotosensible en què s'impregna cadenciosament una col·lecció d'imatges projectades que remetien als primers records, és en si mateixa una reflexió sobre la memòria i sobre el concepte d'exposició — fotogràfica, però no únicament. Les imatges, exposades sobre la tela, són alhora el fons de la invitació que fa el dispositiu que els cossos que el circulen també s'exposin, impregnant el rastre de la seva ombra, la seva forma i moviment, entre les restes de les imatges que impregnen l'emulsió fotogràfica.

A la terrassa del centre, accessible a través d'un espai bar inaugurat recentment, el muntatge del qual va ser una proposta participativa que era part de l'exposició, Roc Parés va presentar la peça *Janus*, l'element central del qual era la ruïna d'una *pick-up* dels anys cinquanta intervinguda. Davant la camioneta, una gran pantalla mostrava el recorregut real que el vehicle, si hagués estat encara operatiu, hauria d'haver fet per desplaçar-se del lloc d'origen fins al centre d'arts Santa Mònica. Als retrovisors, una imatge digital reflectia el revers generat per una intel·ligència artificial creació del col·lectiu Estampa,

que generava una imatge especular entre dues formes de representació i emfatitzava la sempre problemàtica vinculació amb el que és representat.

El recorregut es va tancar amb un vídeo de Muntadas titulat *Agraïments*, actualització per a l'exposició de la peça *Crèdits*, de 1984, creada a partir de la menció o l'agraïment, en aquest cas, a totes les persones que van participar en "Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar". El vídeo a la sala, que va funcionar com a element de tancament de l'exposició, es va acompanyar d'una sèrie de tres conferències, organitzades amb la col·laboració de Victoria Sacco, que alhora van reobrir els interrogants i els van connectar amb altres de semblants, que s'havien treballat en el mateix centre d'arts en el passat. Antoni Mercader i Enric Franch van ser, respectivament, el curador i el dissenyador de *Des/Aparicions*, exposició de Muntadas al centre d'arts Santa Mònica de 1996, les preguntes de la qual ressonen amb les que avui es pregunta el centre; Martin Grossmann va ser el curador de la versió en línia del projecte *About Academia*, que va reinterpretar, com ho ha fet l'exposició actual, les possibles rela-

cions entre els espais expositius físics i virtuals.

Moltes de les peces que s'han mostrat a "Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar" són exemples de materialitzacions a sala que no buscaven actuar com a objectes finals, sinó com a obertures cap a possibles esdeveniments futurs. Algunes van generar una sèrie de reaccions concatenades, de vegades inesperades, entre l'acció artística i la institucional: que *16/2017* de Joana Moll acabés provocant el tancament del centre durant una setmana o que *Santa Mònica Virtual Tour* de Mario Santamaría acabés convertint-se irònicament en la visita virtual oficial del centre d'arts Santa Mònica a Google Street View en són exemples. Totes dues peces mostren tant l'organicitat que es plantejava dins de l'exposició com la porositat institucional que persegueix el nou model de centre que l'exposició va inaugurar.

A més, cadascuna de les peces que van formar l'exposició van servir com a fonts d'entrada cap a problemàtiques futures plantejades i desenvolupades per les Mòniques, una vintena d'artistes escollides i escollits per convocatòria pública que conviuen en residència al centre durant un any i que es renoven cada setembre. Aquests i aquestes artistes treballen les accions de manera relacional o participativa, explorant accions

artístiques experimentals que es nodreixen de les peces exposades a les sales, i també dels canals institucionals que el centre d'arts Santa Mònica té a la seva disposició.

Estructurades en set gremis de recerca i experimentació en mediació artística — investigació en mediació participativa, espacial, digital, comunicacional, editorial, educacional i gastronòmica —, les Mòniques han desenvolupat en el marc de la primera exposició de la nova etapa del centre d'arts Santa Mònica diferents dispositius d'acció, alguns dels quals es recullen en aquestes pàgines. D'altres, com una publicació modular, una pantalla tàctil amb versions digitals de l'exposició o una sèrie de visites guiades experimentals, han cristal·litzat al llarg del període expositiu com a diferents instal·lacions o activitats integrades en el cicle expositiu i adreçades a públics diversos.

En aquest sentit, per tant, les diverses concrecions que contenia “Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar”, així com el dispositiu expositiu en si mateix, van funcionar com a punts d'ancoratge des dels quals, efectivament, es van poder posar en dubte la institució i els seus mecanismes d'exposició pública. Entesa cadascuna de les obres com a component actiu, entès el dispositiu expositiu com un catalitzador de tots els components, les setze setmanes durant les quals la mostra va romandre oberta van servir perquè el mateix centre pogués desenvolupar des de la pràctica temptatives de resposta a diferents preguntes que ocupen i ocuparan la nova institució: com donar sentit experiencial a l'espai expositiu; com acollir narratives contradictòries dins un mateix conjunt; com acompanyar el públic entre narratives complexes i entrecruades; com pensar l'exposició no com a finalitat sinó com a procés cap a múltiples obertures; quines metodologies propicien l'acció col·lectiva, i com acollir i cuidar les tensions derivades en tota acció col·lectiva.

Entre altres lliçons, la pandèmia ens ha mostrat que el binomi art-cultura no el formen només les plaques del passat. Confinats i confinades, hem comprès que l'acció artística no és una cosa estàtica, sinó ben al contrari, que no és inútil ni contemplativa, sinó que és capaç d'actuar com una eina per parlar-nos del i des del present, per cohesionar-nos i alimentar-nos mútuament, per connectar els nostres relats amb diversos futurs apropiables i obrir-nos interrogants nous.

Se'ns ha confirmat, a més, que l'art no és un cos que prové acabat de l'exterior, sinó un procés en mutació constant que ens implica. Avui més que mai, totes i tots som constructors i constructores a temps real. L'art és l'eina a l'abast que fem servir diàriament, inventant nous sons i paraules, imatges estàtiques i en moviment per investigar i experimentar noves formes culturals. L'art ens obre nous imaginaris capaços de donar sentit en un món ple d'incerteses.

El cicle "Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar" va posar a prova durant setze setmanes els mecanismes d'exhibició i difusió amb els quals el centre es proposa treballar en la nova etapa que aquesta mostra va inaugurar. Un organisme viu, mutable, permanentment en transformació, va acollir lectures diferents amb cada visitant i capes noves en cada visita. Per mitjà d'exposicions com aquesta, el nou centre d'arts Santa Mònica té la voluntat de convertir-se en un espai en construcció constant de nous significats compartits. Habitat per artistes amb múltiples veus i provinents de diverses disciplines, assumeix la nova responsabilitat de generar marcs

Al nou centre d'arts Santa Mònica, tot el que passa ha travessat prèviament una primera fase de recerca i experimentació subjecta a les variacions, rectificacions i errors propis dels processos oberts. Els resultats —exposicions i accions, a més de les múltiples mediacions activades per les Mòniques— estan enfocats a provocar, en una segona etapa, diversos processos artístics dirigits a la participació ciutadana que ens portin a obrir nous significats.

Aquest llibre es presenta, seguint aquesta lògica, com a una derivació particular: és el resultat escrit dels processos que es van dur a terme al llarg de les setze setmanes en què "Exposar · No exposar-se · Exposar-se · No exposar" va estar exposada, oberta al públic. Malgrat això, tot i actuar com un punt d'estabilització d'aquests processos i de funcionar en certa manera com a tancament, com a compendi dels resultats que s'hi van generar, es presenta pretesament com un volum discontinu, com una recopilació de material encara de treball que consent preses d'acció i de decisió per qui el llegeix. Com ja va fer en un primer moment l'exposició de què tracta, aquest llibre es presenta com un procés obert que admet de qui el llegeixi narracions, significats i obertures múltiples, mai tancades, mai determinades.

d'actuació cultural oberts a la participació.